

## HERINNERINGEN

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 26

I. S. TOERGENJEV

# HERINNERINGEN

VERTAALD EN  
VAN AANTEKENINGEN EN EEN  
NAWOORD VOORZIEN DOOR  
CHARLES B. TIMMER



AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright © 1974 by  
B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam  
Oorspronkelijke titel:  
*Literatoernyje i zjitejskije vospominanija*  
Omslag: Kees Kelfkens

ISBN 90 295 4871 1

## INHOUD

Bij wijze van inleiding	7
Een literaire soiree bij P. A. Pletnjov	12
Herinneringen aan Belinski	26
Gogol	78
Een tocht naar Albano en Frascati	103
Naar aanleiding van <i>Vaders en zonen</i>	119
De man met de grijze bril	134
Door de onzen gestuurd	166
De terechtstelling van Troppmann	180
Over nachtegalen	212
Pegasus	220
De kwartel	230
Brand op zee	238
<i>Bijlagen</i>	249
1 Mijn ontmoeting met Belinski	251
2 Uit het buitenland	260
3 Voorwoord bij de romans	267
Nawoord door Charles B. Timmer	278
Aantekeningen	315
Hoofdmomenten uit het leven van I. S. Toergenjev	344



Omstreeks pasen 1843 vond in Petersburg een op zich zelf uiterst onbelangrijke en reeds lang aan de vergetelheid prijsgegeven gebeurtenis plaats. En wel: onder de titel *Parasja* was er een kort verhaal in verzen van een zekere T.L. verschenen. Die T.L. was ik; met dat gedicht deed ik mijn intrede in de literatuur. Inmiddels zijn er bijna vijftientig jaren voorbijgegaan en, naar aanleiding van een nieuwe uitgave van mijn werken zou ik nu een gesprek met mijn lezer willen hebben om al was het maar een klein gedeelte van de herinneringen op hem over te dragen, die ik in een kwart eeuw heb verzameld... *Grande aevi spatium!* Veel nieuws of iets pikants kan ik mijn lezer niet beloven; ook moet ik hem erop voorbereiden, dat vele dingen niet gezegd kunnen worden of slechts kunnen worden aangeduid. De oorzaak van zulke verzwijgingen is niet ver te zoeken. Wij weten allen dat er sinds 1843 veel veranderd is, dat er veel totaal is verdwenen... Maar nog niet alle banden met die tijd zijn verbroken; tal van personen zijn nog in leven—en niet alleen zij zijn er nog. Maar de waarheid, de onpartijdige volle waarheid kan alleen worden verteld over dingen die voor goed het toneel hebben verlaten. Om die reden wil ik mij hier tot enkele fragmenten beperken, tot een paar losse hoofdstukken uit mijn herinneringen; ik hoop dat zij een innerlijke eenheid zullen vertonen; van een uiterlijke, van een doorlopend verhaal doe ik bij voorbaat afstand. Overigens acht ik het wel gewenst van te voren een aantal gegevens te verstreken die mijn persoon aangaan en die als uitgangspunt

voor mijn literaire werkzaamheden hebben gediend.

Toen ik in 1837 mijn studie aan de filologische faculteit van de universiteit van St. Petersburg had voltooid, vertrok ik in het voorjaar van 1838 voor verdere studie naar Berlijn. Ik was pas negentien; van die reis had ik lang gedroomd. Ik was ervan doordrongen dat je in Rusland slechts wat elementaire kennis kon opdoen, maar dat de bron van de echte wetenschap in het buitenland lag. Onder mijn leermeesters van toen aan de universiteit van Petersburg was er geen die deze overtuiging in mij aan het wankelen kon brengen; ze waren er trouwens zelf ook van doordrongen. En die mening werd geschraagd door het ministerie, aan het hoofd waarvan graaf Oevarov stond, en dat jonge mannen op staatskosten naar de Duitse universiteiten zond. In Berlijn bleef ik (met één onderbreking) ongeveer twee jaar. Van de Russen die daar college liepen noem ik: in het eerste studiejaar—N. Stankevitsj, Granovski, Frolov; in het tweede jaar—de later zo beroemd geworden M. Bakoenin. Ik studeerde filosofie, oude talen, geschiedenis en wierp mij met bijzondere geestdrift op de studie van Hegel, onder leiding van professor Werder. Ten bewijze van dat de opleiding die wij toentertijd op onze instellingen van hoger onderwijs genoten te wensen overliet, voer ik dit ene feit aan: in Berlijn volgde ik de colleges van Zumpt over de Latijnse oudheid en die van Böckh over Griekse letteren,—maar was dan gedwongen thuis op de Latijnse en Griekse grammatica te blokken, omdat ik er zo weinig van afwist. En daarbij was ik niet eens een van de slechtste studenten.

De drang van onze jongeren—mijn leeftijdgenoten—om naar het buitenland te trekken deed denken aan de speurtochten van de Slaven om onder de Varjagen van overzee hun leidlieden te vinden. Ieder van ons voelde het op dezelfde manier aan: dat zijn land (en dan heb ik het niet over



het vaderland in het algemeen, maar over de zedelijke en verstandelijke verworvenheid van elk apart) weliswaar groot en uitgestrekt was, maar dat er geen orde heerste. Ik kan over mij zelf zeggen, dat ik me persoonlijk altijd heel duidelijk van alle nadelen van een dergelijke losscheuring van de eigen grond bewust ben geweest, een soort geforceerde breuk met alle banden en verbindingsdraden die mij aan de levensgewoonten bonden, waarin ik was opgegroeid..., maar daar viel niets aan te verhelpen. Het leven, de omgeving en vooral de sociale kringen, om het zo te zeggen, waartoe ik behoorde, de kring van het grootgrondbezit en de lijfeigenschap, vertegenwoordigden niets dat mij vast zou kunnen houden. In tegendeel: bijna alles wat ik om mij heen zag gebeuren riep een gevoel van verwarring en verontwaardiging in mij op—en ten slotte weezin. Op dat punt wifelde ik niet lang. Het ging er om óf het hoofd te buigen en gewillig in de tredmolen mee te lopen en de platgetreden weg te volgen, óf er ogenblikkelijk een eind aan te maken, ‘iedereen en alles’ van zich af te stoten, zelfs op gevaar af daarbij zelf veel te verliezen van wat mij toen na aan het hart lag en dierbaar was. Aldus handelde ik. Halsoverkop stortte ik mij in de ‘Duitse zee’, die mij moest reinigen en tot een nieuw leven moest wekken. En toen ik ten langen leste uit zijn golven opdook, wist ik dat ik een ‘westerling’ was—en die ben ik sindsdien voor goed gebleven.

Het kan niet in mijn hoofd opkomen diegenen onder mijn tijdgenoten te veroordelen, die langs een andere, minder negatieve weg die vrijheid, dat inzicht hebben verworven, waarnaar ik streefde... Ik wil slechts verklaren dat *ik* geen uitweg voor me zag. Ik kon niet dezelfde lucht inademen, niet in gezelschap verkeren van hen die ik haatte; vermoedelijk ontbrak het mij aan uithoudingsvermogen, aan karaktervastheid. Ik moest mij van mijn vijand distantiëren om

hem uit mijn verte des te feller te kunnen aanvallen. In mijn ogen had die vijand een bepaalde vorm, droeg hij een bepaalde naam: die vijand was—de lijfeigenschap. Onder die naam vatte ik alles samen, waartegen ik had besloten mij tot het uiterste te verzetten—en waar ik had gezworen mij nooit of te nimmer mee te verzoenen... Dat was mijn eed van Hannibal, en ik was toen niet de enige die deze eed had afgelegd. Ook daarom ben ik onder meer naar het westen gegaan, om mijn eed des te beter gestand te kunnen doen. En ik geloof niet dat mijn westers georiënteerde denken mij van iedere sympathie met het Russische leven heeft beroofd, van ieder begrip voor zijn bijzondere situatie en bijzondere noden. De *Aantekeningen van een jager*, die toen nieuwe, maar later ver achterhaalde studies, heb ik in het buitenland geschreven; sommigen in moeilijke ogenblikken van twijfel: zou ik misschien toch niet liever naar mijn vaderland terugkeren? Men zou mij kunnen antwoorden dat dat gedeelte van de Russische geest, dat in die *Aantekeningen* in het oog springt zich niet dankzij mijn westerse overtuigingen heeft gehandhaafd, maar ondanks die overtuigingen en tegen mijn wil in. Over zo iets is het moeilijk twisten; het enige wat ik weet is dat ik de *Aantekeningen van een jager* natuurlijk niet zou hebben geschreven als ik in Rusland was gebleven. Hier voeg ik aan toe dat ik nooit die onoverkomelijke scheidingslijn heb erkend die sommige bezorgde, zelfs overijverige, maar niet hoogvliegende patriotten tegen iedere prijs tussen Rusland en West-Europa wilden trekken, dat Europa, waaraan wij met ons ras, met onze taal, ons geloof zo nauw verbonden zijn. Of is ons Slavische ras soms niet—althans in de ogen van de filoloog en ethnograaf—een der voornaamste takken van de Indogermaanse stam? En als je de invloed van Griekenland op Rome, en op hun beurt die van deze beiden op de Germaans-Romaanse wereld niet mag ontkennen, op

grond waarvan zou je dan een beïnvloeding van die—hoe je het ook bekijkt—verwante en vertrouwde wereld op ons niet toelaten? Of zijn wij soms zo weinig oorspronkelijk, zo zwak, dat wij iedere invloed van buiten moeten duchten en met kinderlijke ontzetting moeten afwijzen, uit angst dat die invloed ons zal corrumperen? Dit wil ik niet geloven: in tegendeel meen ik dat je, ook al zou je ons zevenmaal achter elkaar schoonboenen, nooit of te nimmer onze typische Russische natuur uit ons wegstrijkt. Trouwens, wat voor een jammerlijk volkje zouden wij in het omgekeerde geval zijn! Ik oordeel op grond van mijn eigen ervaringen: mijn afhankelijkheid aan de door het leven van het westen uitgewerkte beginselen belet mij niet de zuiverheid van de Russische taal levendig te blijven aanvoelen en angstvallig te bewaken. De vaderlandse kritiek die zo veel en zulke diverse beschuldigingen over mijn hoofd heeft uitgestort, heeft mij, als ik me wel herinner, nooit een slordig of onjuist taalgebruik verweten, of nabootsing van andermans stijl aangewreven.

Overigens—*basta così*; genoeg van die uitweidingen over de eigen persoon; ik wil het nu over anderen hebben. Dat is interessanter, zowel voor de lezer als voor mij zelf. Ik neem de vrijheid op te merken, dat de fragmenten van mijn herinneringen die ik mij verstout aan het oordeel van het publiek voor te leggen, chronologisch op elkaar volgen en dat het eerste stuk op de tijd van vóór 1843 betrekking heeft.

Baden-Baden, 1868

Begin 1837, toen ik als derdejaars aan de universiteit van St. Petersburg filologie studeerde, kreeg ik van Pjotr Aleksandrovitsj Pletnjov, hoogleraar in de Russische letteren, een uitnodiging voor een literaire soiree. Kort tevoren had ik hem een van de eerste vruchten van mijn Muze (zoals dat destijds heette) ter beoordeling voorgelegd, een fantastisch drama in vijfvoetige jamben onder de titel *Stenio*. Op een van zijn daaropvolgende colleges had P. A. Pletnjov zonder mijn naam te noemen met de hem eigen welwillendheid dit volslagen absurde produkt van mijn geest uiteengerafeld, dit mengsel van kinderlijk onvermogen met slaafse navolging van Byrons *Manfred*. Bij het verlaten van het universiteitsgebouw werd hij mij op straat gewaar, riep me naar zich toe om me op vaderlijke wijze de oren te wassen, maar waarbij hij ondertussen wel opmerkte dat er misschien toch iets in mij stak! Die paar woorden schonken mij de nodige moed om hem enkele gedichten van mijn hand te brengen; hij koos er twee uit, die hij een jaar later in *De Tijdgenoot* opnam, het blad dat hij van Poesjkin had overgenomen. De titel van het tweede vers herinner ik mij niet meer, maar in het eerste werd een 'oude eik' bezongen en het begon zo:

*De oude eik, eerwaardig vorst der wouden,  
boog het gekrulde hoofd naar 't sluim'rend watervlak...*

Dit was mijn Opus één in de literatuur dat, natuurlijk zonder vermelding van mijn naam, in druk verscheen.

In de vestibule van Pletnjovs woning botste ik bijna tegen een man van gemiddelde grootte aan, die al in jas en hoed van de heer des huizes afscheid stond te nemen en met een sonore stem uitriep: 'Ja, ja! Prachtkerels, die ministers van ons, niks van te zeggen!' – waarop hij begon te lachen en de deur uitliep. Ik had alleen zijn witte tanden en levendige, beweeglijke ogen kunnen zien. En wat had ik het land, toen ik er later achterkwam, dat het Poesjkin was geweest, wie het me vóór die avond nooit was gelukt te ontmoeten. En hoe ergerde ik me over mijn onbeholpenheid! Poesjkin – dat was in die dagen voor mij, net als voor tal van mijn tijdgenoten, zo iets als een halfgod. We aanbaden hem letterlijk. Zoals bekend is de aanbidding van autoriteiten de laatste tijd een onderwerp van bespotting geweest en in discredit geraakt, bijna iets dat verfoeid wordt. Eraan toe te geven stond gelijk aan zich voor eeuwig als een botterik te brandmerken. Maar hier veroorloof ik me tegen onze strenge jonge rechters op te merken dat het geen kwaad zou kunnen het aller-eerst over de betekenis van het woord 'autoriteit' eens te worden. De ene autoriteit is de andere niet. Voor zover ik me kan herinneren heeft niemand van ons (en dan spreek ik van mijn medestudenten) het ooit in zijn hoofd gehaald iemand alleen om zijn geld te vereren, of omdat hij een belangrijk personage was of iemand van heel hoge rang; die bekoring had op ons geen vat – in tegendeel... Zelfs een grote geest kon ons niet zo maar voor zich winnen; wat wij zochten was een *leidende* geest; en onze zeer liberale, bijna republikeinse overtuigingen konden bij ons uitstekend samengaan met een geestdriftige dweperij met diegenen in wie wij onze leraars en leiders zagen. Ik ga nog een stap verder: ik meen dat zo'n geestdrift in zijn overdreven vorm zelfs eigen is aan het jonge gemoed; van abstracte ideeën zal het nauwelijks in vuur en vlam kunnen raken, hoe prachtig, hoe

hooggestemd die ook mogen zijn, tenzij zo'n idee zich in een levende persoon belichaamd aan hem manifesteert—in een leraar. Het hele verschil tussen de huidige generatie en die van toen bestaat wellicht hierin, dat wij ons voor onze 'afgod' en voor onze verering niet schaamden, maar in tegendeel, zowel op de een als op de andere trots waren. De onafhankelijkheid van een eigen, persoonlijke overtuiging is onbetwistbaar een eerbiedwaardige en loffelijke zaak; wie het zo ver niet brengt kan zich geen mens in de ware zin van het woord noemen; maar daar gaat het nu juist om, dat die onafhankelijkheid *bereikt* moet worden, veroverd moet worden, net als ongeveer al het goede hier op aarde; en een *begin* met die verovering kun je dan nog het beste onder de banier van een uitverkoren leidsman maken. Overigens moet men in aanmerking nemen, dat de jonge mensen van heden er andere ideeën op nahouden, andere inzichten huldigen als in onze tijd; als iemand uit onze kringen toen bij voorbeeld op de gedachte zou zijn gekomen 'eerbied' voor de jonge generatie op te eisen, zouden wij hem vermoedelijk hebben uitgelachen—we zouden zelfs hevig gepikeerd zijn geweest. 'Eerbied is goed voor oude mensen,' zouden we gedacht hebben, 'wat wij nodig hebben is alleen ruimte en ook die zullen we ons zelf veroveren.' Wie hierin gelijk, wie hierin ongelijk heeft, de oude of de jonge generatie, dat wil ik in het midden laten; in wezen zijn de aspiraties van jonge mensen altijd onbaatzuchtig en oprecht; en de doelstellingen blijven dezelfde, alleen onder een andere naam. Wie weet zal de moderne jeugd bij een grotere ontwikkeling in burgerzin en bij het moeilijker worden van zijn taken metterdaad nog aan onze eerbied behoefte hebben.

Poesjkin heb ik daarna nog maar eenmaal teruggezien—enkele dagen voor zijn dood, op een ochtendconcert in de En-

gelhard-zaal. Hij stond bij de deur, leunde met zijn armen voor zijn brede borst gekruist tegen de deurpost en keek met een ontevreden gezicht om zich heen. Ik herinner mij zijn donkere, tamelijk kleine gezicht, zijn Afrikaanse lippen, de glinstering van zijn witte en grote tanden, zijn afhangelende bakkebaarden, zijn donkere, geel doorlopen ogen onder een hoog voorhoofd, bijna geen wenkbrauwen en zijn kroezig haar... Ook hij had een vluchtige blik op mij geworpen; de onverhulde belangstelling, waarmee ik hem fixeerde, had vermoedelijk een onaangename indruk op hem gemaakt: hij trok geprikkeld, leek het, zijn schouders op—hij leek overigens helemaal uit zijn humeur te zijn—en toen liep hij weg. Enkele dagen later zag ik hem weer, in zijn doodkist. En toen herhaalde ik onwillekeurig bij me zelf de woorden:

*Roerloos lag hij daar... en vreemd:  
zo'n lome vrede rond zijn hoofd...*

Doch laat me de draad van mijn verhaal weer opnemen.

Pletnjov begeleidde me naar de salon, waar hij me aan zijn (eerste) vrouw voorstelde, een al niet meer jonge dame van een ziekelijk voorkomen, die bijna geen woord zei. Behalve haar zaten er zeven of acht mensen in de kamer... allen zijn nu overleden; van het hele, daar bijeenzijnde gezelschap ben ik de enige overlevende. Goed, er zijn sindsdien zo'n dertig jaar verlopen.

Maar er waren ook enkele jongeren onder de gasten.

Het gezelschap bestond uit de volgende personen, ten eerste: de vermaarde Skobeljev, auteur van *Kremnjev* en later commandant van de St. Petersburgvesting,—voor alle inwoners van St. Petersburg toen een markante figuur met zijn geamputeerde vingers, zijn intelligente, wat gekreukel-

de en gerimpelde, uitgesproken soldatengezicht en soldatenmanieren, die overigens niet helemaal naïef waren, — kortom, een door de wol geverfd type; ten tweede, Vojejkov, de auteur van *Het gekkenhuis*, een kreupel, je zou zeggen mismaakt en half aftands sujet met de gewoonten van een advocaat van weleer, een man met een gelig, gezwollen gezicht en een kwaadaardige blik in zijn zwarte krentenogen; vervolgens was er een adjudant in de uniform van de gendarmerie, een blonde gezette man met ogen van verschillende kleur (zogenaamde harlekijnsogen) en met een kruiperige, borende uitdrukking op zijn gezicht; dan een zekere Vladislavljev, uitgever van de toen welbekende almanak *Ochtendgloren* (er ging een gerucht dat je in zekere zin verplicht werd je op die almanak te abonneren). Verder was er een lange magere heer met een bril op, hij had een klein hoofd, gebaarde nerveus en sprak met een zangerig, nasaal accent; uiterlijk had hij veel weg van een Duitse staatsraad: het was de dichter en vertaler Karlhof; dan was er nog Guber, de vertaler van *Faust*—een officier bij de etappediens met een ietwat ziekelijk, donker gezicht, grote spottende lippen en warrige bakkebaarden—wat in die jaren reeds als een zekere neiging tot liberalisme gold; en dan was er nog een magere man van een grillige lichaamsbouw en met een uitgesproken teringachtig voorkomen, met een onzekere glimlach op zijn lippen en in zijn blik en met een smal, maar fraai gevormd en sympathiek aandoend voorhoofd: Grebjonka, de vijand van Polevoj (hij had pas nog in de vorm van een sprookje een spotvers op hem geschreven, waarin een krekkel ‘van het veld’ [Polevoj = van het veld—vert.] een zeer ongunstige rol speelde)—auteur van novellen en humoristische verhalen in een Kleinrussische sfeer met verhoud een originele, warme klank erin. En ten slotte was er onze allerbraafste en onvergetelijke vorst Odojevski. Die hoef ik



wel niet te beschrijven: iedereen herinnert zich zijn knappe gelaatstrekken, zijn geheimzinnige en vriendelijke blik, zijn kinderlijk-beminnelijke glimlach en goedmoedige plechtstatigheid. Maar er zat verder nog iemand in de kamer. Hij zat, gekleed in een lange pandjesjas met dubbele revers, een kort vest—met een horlogeketting van lichtblauwe kralen—en een das met een strik, in een hoek, met ingetogen opgetrokken benen. Af en toe hoestte hij even, en dan bracht hij zijn hand haastig naar zijn lippen. Niet zonder een zekere bedremmeldheid keek de man om zich heen, maar hij luisterde vol aandacht; in zijn ogen blonk iets van uitzonderlijke intelligentie, maar hij had een doodgewoon Russisch gezicht, een gezicht zoals je zo vaak bij ontwikkelde autodidacten aantreft, lieden van kleinburgerlijke afkomst, of zoons van lakeien. Wel opmerkelijk dat zulke gezichten, in tegenstelling tot wat je kennelijk verwachten zou, zelden iets van kracht uitstralen; zij dragen bijna altijd het stempel van een bedeesde zachtmoedigheid, van een wat treurig aandoende weifelachtigheid... Het was de dichter Koltsov.

Waar het gesprek die avond over ging kan ik me niet meer precies herinneren: alleen onderscheidde het zich niet door bijzondere uitbundigheid, noch door bijzondere diepgang of draagwijdte van de opgeworpen problemen. Het ging nu eens over de literatuur, dan over nieuwtjes van de uitgaande wereld of over de staatsdienst—en dat was alles. Een keer of twee kreeg het gesprek een militair-technisch of vaderlands-lievend tintje, waarschijnlijk dankzij de aanwezigheid van drie geuniformeerden. We leefden toen in een wat al te gezapige tijd. De sfeer van de regering drong, vooral in St. Petersburg, overal in door en wist alles aan zich te onderwerpen. Ondertussen blijft die periode een gedenkwaardige fase in de geschiedenis van onze geestelijke ontwikkeling...

Meer dan dertig jaar zijn sindsdien verstreken, maar nog steeds leven wij onder de invloed en in de schaduw van wat zich toen begon te roeren; nog steeds hebben wij niets voortgebracht, wat zich daaraan kan meten. Met name: in het voorjaar van het jaar 1836 had men de première van *De revisor* gegeven, en enkele weken geleden—in februari of maart 1837—*Een leven voor de tsaar*.<sup>\*</sup> Poesjkin leefde toen nog, hij stond op het hoogtepunt van zijn creativiteit en had naar menselijke berekening nog vele jaren van actief leven voor de boeg... Er deden vage geruchten de ronde over een aantal sublieme dingen die hij in portefeuille had. Die geruchten waren voor de minnaars der letteren een aansporing zich op *De Tijdgenoot* te abonneren—al bleef hun aantal beperkt—want, eerlijk gezegd, ging de belangstelling van het publiek toen niet allereerst naar Poesjkin uit... Marlinski gold nog steeds als de populairste schrijver, Baron Brambeus beheerste alle geesten en zijn *Grote ontvangst bij Satan* werd als het summum van volmaaktheid beschouwd, als de vrucht van een genie dat amper voor Voltaire onderdeed. Daarbij zag men in de kritische rubriek van *De leesbibliotheek* een model van geestigheid en goede smaak; aller hoop had zich op Koekoljnik gevestigd, die hoog werd aangeslagen, al vond men wel dat *De hand des Allerhoogsten* de vergelijking met zijn *Torquato Tasso* niet kon doorstaan—en Benediktov leerden de mensen van buiten.<sup>\*\*</sup> Ondertussen

\* Ik heb de beide voorstellingen bijgewoond en moet eerlijk bekennen, dat ik de betekenis van wat zich voor mijn ogen afspeelde toen niet heb begrepen. Bij *De revisor* heb ik tenminste nog vaak hartelijk gelachen, net als de rest van het publiek. Maar bij *Een leven voor de tsaar* heb ik me gewoon verveeld. Goed, de stem van Vorobjova (Petrova), die ik kort tevoren in *Semiramide* nog zo bewonderd had, was al gebarsten, en Mme Stepanova (Antonida) gilde bovennatuurlijk... Maar de muziek van Glinka had ik nochtans moeten begrijpen.—*Opm. v.d. auteur*

\*\* Op die stemming onder het publiek en op die hele periode wordt nader ingegaan in mijn volgende étude: *V. G. Belinski*.—*Opm. v.d. auteur*

las op de bewuste soiree, waar ik het over heb, Grebjonka op verzoek van de gastheer een van Benediktovs laatste gedichten voor. Ik herhaal: de tijd kabbelde toen in geestelijk opzicht rustig en gezapig voort, alle rumoer was uiterlijk en de conversatie plooide zich naar de overheersende toon; maar metterdaad waren er mannen van onbetwistbare gaven, mannen van groot talent aan het werk, die diepe sporen nalieten. Heden zien wij een tegengestelde ontwikkeling: het algemene niveau is aanzienlijk gestegen, maar de talenten zijn zowel zwakker als dunner gezaaid.

De eerste die het gezelschap verliet was Vojejkov; hij was de drempel nog niet over, of Karlhof begon met een van opwinding overslaande stem al een puntgedicht op hem voor te dragen... De 'dichter-idealist, voornamelijk een dromer', zoals Karlhof zich zelf beschreef had klaarblijkelijk het op hem doelende en inderdaad meedogenloze kwatrijn in *Het gekkenhuis* niet kunnen verkroppen. Ook Skobeljev nam spoedig afscheid, toen zijn schamele voorraad kwinkslagen was uitgeput. Guber begon over de censuur te klagen. Dat was in die tijd een telkens terugkerend onderwerp van gesprek... Hoe zou het ook anders! Iedereen kent de grapjes van de 'vrije geest', van de 'valse profeet' en zovoort, maar nauwelijks iemand onder onze tijdgenoten kan er zich een begrip van vormen aan welk een slavernij de gedachte, waar en wanneer ook gedrukt, blootstond.\* De letterkundige—om het even wie—moest zich wel als een soort smokkelaar gaan voelen. Het gesprek kwam op Gogol die in het buitenland vertoefde, maar Belinski stond toen nog helemaal aan het

\* De correcties van de censor ontvaardden in grillen, in regelrechte willekeur: ik heb lang een correctiepagina bewaard, waar de censor K. de woorden 'dat meisje was als een bloem' had doorgestreept en (steeds met dezelfde rode inkt) had vervangen door: 'Die jonkvrouw geleck op een prachtige roos.'—*Opm. v. d. auteur*

begin van zijn carrière als criticus—er was nog niemand die de betekenis van Gogol aan het publiek probeerde duidelijk te maken, in wiens werken het orakel van *De leesbibliotheek* alleen maar platvloerse, Kleinrussische grappenmakerij zag. Ik herinner me, dat alles beperkt bleef tot een door Vladislavlev prijzend aangehaald citaat uit *De revisor* en wel de claus: 'Je pakt beneden je stand aan!'—waarbij hij met zijn hand een gebaar maakte, alsof hij een vlieg ving; ik zie die wuivende hand met de lichtblauwe manchet nog voor me—en de veelzeggende blik die de aanwezigen onder elkaar wisselden. Onze gastheer sprak enkele woorden over Zjoeovski, over diens vertaling van *Undine*, die omstreeks die tijd in een luxe uitgave was verschenen met tekeningen van—als ik me niet vergis—graaf Tolstoj; hij bracht ook een andere Zjoeovski ter sprake, een heel zwakke verzenmaker, die kort tevoren met veel rumoer en misbaar onder het pseudoniem Bernet zijn debuut in *De leesbibliotheek* had gemaakt, ook had hij het nog over gravin Rostoptsjina, over de heer Timofejev, zelfs over de heer Kresjev vielen er een paar woorden, omdat al die lieden verzen schreven en het schrijven van verzen werd toen nog als een belangrijke bezigheid beschouwd. Pletnjov begon er bij Koltsov op aan te dringen dat deze zijn laatste 'Meditatie' zou voordragen (*Gods wereld* was het, geloof ik); maar Koltsov raakte in zo'n uiterste verlegenheid en trok zo'n beteuterd gezicht, dat Pletnjov niet verder aandrong.

Ik herhaal nog een keer: op heel onze conversatie lag het stempel van ingetogenheid en berusting; het vond plaats in de tijd die wijlen Apollon Grigorjev de tijd van vóór de zondvloed noemde. De samenleving herinnerde zich nog heel goed de slag die een jaar of twaalf tevoren haar meest vooraanstaande vertegenwoordigers had getroffen; en er roerde zich nog niets van alles wat later, vooral na het jaar

1855, de gemoederen in beweging zou brengen. Slechts in enkele jonge geesten borrelde er iets, diep, maar nog erg vaag. Literatuur, in de zin van de levende uiting van een der sociale krachten, in hecht verband met andere, even belangrijke of nog belangrijker manifestaties ervan, zo'n literatuur bestond niet, evenmin als er een pers bestond—geen openbare mening en geen persoonlijke vrijheid; het enige, wat we hadden, was een letterkunde met daarin een aantal meesters zoals we later nooit meer gezien hebben.

Te middernacht liep ik, bijna als laatste, naar de vestibule, samen met Koltsov, die ik had aangeboden thuis te brengen—ik had een slede. Hij nam mijn aanbod aan, hoestte de hele weg en trok telkens zijn dunne goedkope pelsjas vaster om zich heen. Ik vroeg hem, waarom hij zijn 'Meditatie' niet had willen voorlezen... 'Wat had ik daar nou mee moeten aankomen,' antwoordde hij geërgerd, 'Poesjkin was net weg en daar zou ik me zijn gaan lezen! Kom nou, mijnheer!' Koltsov aanbad Poesjkin. Ik vond mijn vraag zelf misplaatst; inderdaad: hoe had die schuchtere man met zijn nederige voorkomen plotseling uit zijn hoek kunnen gaan reciteren:

*De Vader der wereld is eeuwigheid,  
De Zoon der eeuwigheid—kracht.  
De geest van de kracht is het leven—  
Een wereld ziedend van leven!*

Op de hoek van de steeg waarin hij woonde, stapte hij uit de slede, haakte snel het dekkleed weer vast en loste hoestend en in zijn pelsjas weggedoken in de vrieskoude duisternis van de Petersburgse januarinacht op. Ik heb hem nooit weergezien.

Ik wil hier enkele woorden aan Pjotr Aleksandrovitsj Pletnjev wijden. Als professor in de Russische letteren muntte hij niet door veelzijdigheid van kennis uit; zijn geleerde bagage was licht van gewicht; daar stond tegenover dat hij 'zijn vak' oprecht was toegedaan, hij had een wat angstvallige, maar zuivere en fijne smaak en sprak in eenvoudige taal, duidelijk en niet zonder warmte. En wat het voornaamste was: hij wist de sympathieën die hij zelf koesterde op zijn toehoorders over te dragen en hun belangstelling te wekken. Hij vermocht niet, zoals bij voorbeeld Granovski, zijn studenten in vervoering te brengen, trouwens, daar bestond geen aanleiding toe—*non hic erat locus...* Hij was ook een heel stil man, maar hij was populair. Het feit bovendien dat hij in nauw contact met de beroemde literaire pleiade stond, bevriend was met Poesjkin, Zjoekovski, Baratynski, Gogol, en dat Poesjkin zijn *Onegin* aan hem had opgedragen, omgaf hem in onze ogen met een aureool. Wij kenden allen de versregels van buiten: 'Niet van zins de trotse wereld te vermaken,' en zovoort. En zo was het: Pjotr A. Pletnjev leek op het portret dat de dichter van hem heeft geschetst: het was niet het gebruikelijke compliment, waarmee opdrachten zo dikwijls worden verfraaid. Wie Pletnjev goed kende, moest Poesjkins beschrijving wel beamen:

*een klare geest  
vol van gewijde droom,\*  
vol zuivere lyriek en leven,  
vermetel en vol schroom...*

\* De betekenis van deze versregel is niet duidelijk: het kan een min of meer romantische inlassing lijken, wat de Fransen 'une cheville' noemen; maar juist in zijn vaagheid karakteriseert hij precies dat onbepaalde, maar goede en edele, wat de beste mensen uit die jaren in hun hart droegen.—*Opm. v.d. auteur*

Ook hij hoorde tot het tijdperk, dat nu onherroepelijk voorbij is: hij was een leraar van de oude stempel, een letterkundige, geen geleerde, maar op zijn manier een wijs man. De stille beminnelijkheid in zijn omgang, spreken en gebaren beletten hem niet er een doordringend en zelfs subtiel onderscheidingsvermogen op na te houden, maar die subtiliteit ontaardde nooit in spitsvondigheid of slinksheid; daarbij waren de omstandigheden trouwens van dien aard, dat hij zijn toevlucht niet tot slinkse methoden hoefde te nemen: alles wat hij wenste kreeg hij als het ware toegeschoven, langzaam, maar onafwendbaar. En toen hij van het leven afscheid nam, kon hij met recht verklaren dat hij er met volle teugen van had genoten, meer dan met volle teugen—in de juiste dosering. Zulk een genot is solider dan ieder ander; niet voor niets zeiden reeds de oude Grieken dat de laatste en hoogste gave der goden aan de mens het gevoel voor maat was. *Die* zijde van de geest der antieken vond weerklank en sympathie in hem; *andere* kanten ervan bleven voor hem een gesloten boek. Hij bezat geen enkel zogenaamd 'scheppend' talent en daar was hij zich zelf wel van bewust: de voornaamste eigenschap van zijn geest—nuchtere luciditeit—kon hem niet bedriegen wanneer het om een analyse van zijn eigen persoonlijkheid ging. 'Ik ben kleurloos,' klaagde hij op een keer tegen mij, 'alles komt er even grauw uit en daardoor kan ik zelfs de dingen die ik heb gezien en waartussen ik heb geleefd niet precies en zuiver weergeven.' Voor een criticus—in de didactische, ontkennende zin van het woord—ontbrak het hem aan energie, aan vuur, aan volharding, ronduit gezegd aan moed. Hij was geen geboren vechter. Het stof en de rook van de veldslag stonden hem tegen en troffen zijn hygiënische natuur al even onaangenaam als het gevaar zelf, waaraan hij in de rijen der vechtenden zou kunnen blootstaan. Zijn maatschappelijke positie,

zijn relaties met het hof, distantieerden hem daarbij al evenzeer als zijn eigen karakter van een dergelijke rol—de rol van criticus en vechter. Een levendige, bespiegelende geest, eerlijke betrokkenheid, onwankelbare trouw aan vrienden en vreugdevolle bewondering voor al het poëtische—ziedaar Pletnjov ten voeten uit. Hij heeft zich in de weinige werken van zijn hand volledig neergelegd, werken, geschreven in een onberispelijke, ofschoon wat fletse stijl.

Hij was een voorbeeldig familie vader en vond in de persoon van zijn tweede vrouw en in zijn kinderen alles wat hij behoefde om volmaakt gelukkig te zijn. Een keer of twee heb ik hem in het buitenland ontmoet: zijn wankelende gezondheid had hem gedwongen Petersburg te verlaten en zijn ambt van rector op te geven; voor het laatst zag ik hem in Parijs, niet lang voor zijn dood. Hij droeg zijn zware, ondraaglijke ziekte gelaten, zelfs opgewekt. 'Ik weet dat ik gauw zal moeten sterven,' zei hij tegen me, 'en voel niets anders dan dankbaarheid voor het lot; ik heb lang genoeg geleefd, ik heb veel goede dingen gezien en meegemaakt, heb prachtige mensen leren kennen, wat zou ik dus nog verlangen? Je dient te weten wanneer het genoeg is geweest!' En, zoals me naderhand ter ore kwam, heeft ditzelfde stempel van geestelijke sereniteit en duldzaamheid ook op zijn dood gelegen.

Een gesprek met hem was een genot. Tot op hoge leeftijd had hij een bijkans kinderlijke onbevangenheid bewaard voor de indrukken die hij onderging, en iets moois kon hem nog net als in zijn jonge jaren *tot ontroering* brengen: maar ook als oud man was hij er nooit *ondersteboven* van. Hij deed geen afstand van dierbare levensherinneringen, maar koesterde die en was er op een aandoenlijke manier trots op. Om